

GRAIKIŠKO ODARION'Ų (1604) ŠV. KAZIMIERO GARBEI AUTORYSTĖS PROBLEMA

Tomas Veteikis

Vilniaus universiteto Klasikinės filologijos katedros lektorius

Tiriant daugiakalbę LDK literatūrą, pastebimas glaudus jos ryšys su antikinėmis kalbomis ir literatūra, randama daug sąsajų su klasikiniiais graikų ir romėnų literatūros žanrais, atkreipiamas dėmesys, kaip vienas ar kitas naujųjų laikų rašytojas ar poetas naudojasi šaltiniais, kuriuos iš jų atsirenka, kurių nepastebi, nežino ar sąmoningai atsisako, savaip transformuoja. Kadangi kūrybos procese galima įžiūrėti skirtingų polių įtakas, siekiantiems atkurti Antikos recepcijos visumą svarbu atkreipti dėmesį ne tik į kūrinius, bet ir į kūrėjus, ir auditoriją, taip pat į tarpininkus – kūrinių platintojus, atlikėjus ir kt. Vieną iš tokių aspektų – kūrėjo, autoriaus problemą – bus mėginama aptarti šiame straipsnyje, imant pavyzdžiu jau pakankamai gerai Lietuvos mokslinėje filologinėje literatūroje pristatytą tekstą.

Ne vieno tyrinėtojo dėmesį yra patraukusi 1604 m. Šv. Kazimiero kanonizacijos šventimo proga sukurta sapfinė odė-giesmelė *ODARION*¹, išlikusi tų pačių metų data pažymėta-

¹ Daugiausia dėmesio jam skiriama XX a. pab. – XXI a. pr. pradėtuose LDK ir Lenkijos graikiškosios literatūros tyrimuose (Mindaugas Strockis, „Graikų kalbos kirčiavimas ir eilėdara XVII amžiaus Vilniaus universitete. Grigaliaus Sventickio *Odarion*“, *Literatūra* 43 (3), 2001, p. 106–116; idem, „Graikų kalbos kirčia-

me konvoliute, kurio pirmoji antraštė skamba taip: *THEATRVM S. CASIMIRI, IN QVO IPSIVS PROSAPIA, VITA, MIRACVLA, & illustis pompa in solemnī eiusdem apotheoseos instauratione, Vilnae Lithuaniae Metropoli V. Id. Maij Anno D[omi]ni M. DC. IV. instituta graphice proponuntur. [In memoria aeterna erit iustus. Psal: CXI.] Editum ibidem, eodem anno, operis*

vimo teorijos ir Grigaliaus Sventickio *Odarion* (1604) eilėdara“, *Literatūra*, 44 (3), 2002, p. 87–96; Tomas Veteikis, *Graikų kalbos studijos ir graikiškoji kūryba Lietuvoje XVI–XVII amžiuje*. Daktaro disertacija, 04H, Vilnius, 2004; Janina Czerniatowicz, *Corpusculum poesis Polono-Graecae saeculorum XVI–XVII (1531–1648)*, collegit, edidit, praefatione instruxit, annotationibus illustravit Janina Czerniatowicz, Wrocław [i in.]: Wydawnictwo PAN, 1991, 167–169; Janika Päll, „Far away from Byzantium: Pronunciation and orthography of Greek in the 17th century Estonia“, *Byzantino-Nordica 2004*, Papers presented at the international symposium of Byzantine studies held on 7–11 May 2004 in Tartu, Estonia, ed. By Ivo Volt and Janika Päll (Acta Societatis Morgensterianae II), Tartu: Tartu University Press, 2005, 90–100), nors kūrinyms minėtas ir anksčiau – bibliografinėse, istoriografinėse apžvalgose (pvz., Karol Estreicher, *Bibliografia Polska*, wydał Stanisław Estreicher XXX, Kraków: Nakładem Akademii Umiejętności, czcionkami drukarni Uniwersytetu Jagiellońskiego, 1934, 88 (toliau – sutrum-pintai: Estr., t. XXX, p. 88).

Typographicis Academiae SOCIETATIS IESV [1604]. Kai kurių egzempliorių antraštiniame lape randame tai rašalu, tai pieštuku įrašytą vardą – „Gregorius Swięcicki“². Taip gali būti pažymėtas knygos arba bent pirmosios konvoliuto dalies autorius. Kažkokie skaitytojai, matyt, po to, kai perskaitė vieną iš įvadinių tekstų – prakalbą *Author Lectori (Autorius skaitytojui)*, po kurios tekstu pasirašo „Gregorius Swięcicki, Eccl. Cath. Viln: Canonicus“, nusprendė pažymėti šį vardą ir pagrindinėje antraštėje. Grigalius Svencickis (Gregorius Svencicius, Grzegorz Świącicki, 1577–1617), Vilniaus kanau-ninkas, arkidiakonas (1606) ir Ašmenos klebo-nas (1600–1617), žinomas lotyniškų kūrinių au-torius³ pagal laikotarpį, gyvenamąją vietą, pa-dėtį, išsilavinimą, be abejo, to leidinio autoriaus vardo nusipelno, tuo labiau kad save taip (*author*) ir vadina. Tačiau ar ši autorystė galioja vi-siems knygos tekstams, būtų keblu tvirtinti⁴, nes tekstų, pasirašytų pavardėmis, minėtame Šv. *Ka-zimiero teatre* galima rasti pakankamai daug. Vie-no teksto autorystė dar nesuteikia privilegijos vadintis visų rinkinio tekstų autoriumi⁵, o viso leidinio autorystė nereiškia, kad visos dalys su-

² Pavyzdžiui, Vilniaus universiteto biblioteka, Retų spaudinių skyrius (toliau – VUB), sign. III 18722, III 18873, III 17860.

³ Yra parašęs eilėraščių, publikuotų 1592–1594 m. Vilniaus akademijos studentų proginės kūrybos rinkiniuose.

⁴ Todėl ir sudėtinio dialogo, viešai padeklamuoto per Šv. Kazimiero kanonizacijos iškilmes, autoriumi jis vadintinas atsargiau (plg. *Vilniaus pasveikinimas. XVI–XVIII amžiaus tekstų rinkinys*, sudarė Eugenija Ulčinė-tė, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas; Vilniaus universitetas, 2001, p. 204–205).

⁵ Nekyla abejonių dėl to, kad G. Svencickis sudarė Šv. Kazimiero genealogiją – vieną iš konvoliuto *Theatrum S. Casimiri* [...] dalių, nes ten tai aiškiai nurodyta: „GENEALOGIA S. CASIMIRI Collecta à R. D. Gre-gorio Swięcicio, Canonico Vlnensi“ (eina iš karto po *Theatridium poeticum* [...]).

kurtos vieno žmogaus. Natūraliai kyla klausimai, ar Grigalius Svencickis tikrai sukūrė arba bent kažkaip surinko, surašė visos knygos, visų konvoliuto dalių tekstus? Ar galima jį pripažinti ir minėtos odės-giesmelės autoriumi⁶? Jos au-torius nėra nurodytas, vadinasi, autorystė neiš-ki, svarstytinios įvairios versijos. Taigi šiuo straipsniu ir siekiama aptarti šio teksto autorys-tės galimybes.

Iš pat pradžių atkreiptinas dėmesys į konvo-liuto sandarą ir konstatuotina, jog vienoje iš pas-kutinių jo dalių atskira antrašte *THEATRIVM POETICVM Sanctissimo & Castissimo Poetae D. CASIMIRO. Academici Parthenij Vilnae mo-numentum immortale. PP.* pateikti trumpi loty-niški ir graikiški kūrinių laiški su jų autorių – Vil-niaus akademijos ir popiežiaus seminarijos stu-dentų, Šv. Mergelės sodalijos atstovų – var-dais. Taigi jau ši konvoliuto dalis nepriskirtina G. Svencickiui, nors, kita vertus, tebėra įmano-ma jį vertinti kaip viso leidinio sudarytoją⁷. Ši prielaida atrodo ne be pagrindo, nes G. Sven-cickio plunksnai priklauso reikšmingi Šv. Ka-zimiero biografijos tekstai, kurie tartum aprė-mina visą proginį leidinį: pradžioje skaitome dvi šventojo Kazimiero „gyvenimo“ (*vita Divi Casimiri*) dalis, o pabaigoje – jo genealogiją su aiškia nuoroda į šį autorių. Ir vis dėlto nereikė-tų išleisti iš akių kitų leidinio struktūrinių da-lių, ypač tų, kuriose pažymėti tikri ar fiktyvūs kūrinių autoriai.

⁶ Plg. Czerniatowicz, *op. cit.*, p. 167, 169; Strockis, 2001, *op. cit.*, passim; idem, 2002, *op. cit.*, passim.

⁷ Taip, atrodo, Svencickio vaidmenį supranta bib-liografai (Estr., t. XXX, p. 88–89); Daiva Narbutienė, Sigitas Narbutas (eds.), *XVII a. Lietuvos lotyniškų kny-gų sąrašas*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 1998, 249–250 (ir. 1124).

Šv. Kazimiero teatro sandara

Konvoliuto antraštėje, kurioje pirmiausia ieškotina užuominų į autorių, žanrą ir struktūros ypatumus, reikšmingi yra žodžiai „graphice proponuntur“, implikuojantys, kad daugelis dalykų per Kazimiero šventę buvo pasakyta žodžiu, o čia pateikiama „raštu“, t. y. spausdintu pavidalu. Taigi iš pat pradžių galima tikėtis, jog knygos autorius, rengėjas, sudarytojas nebūtinai sutampa su visų ar daugumos tekstų kūrėju. Tai tampa akivaizdu, peržiūrėjus leidinio sandarą.

Knygelę *in quarto* sudaro daug keliomis kalbomis (daugiausia – lotynų, mažiau graikų ir lenkų) sukurtų prozinių ir poetinių tekstų, įvairių žanrų kūrinių: biografijos, panegirikos, draminių kūrinių citatos, giesmės ir epigramos, elogijai, trumpi posakiai, sentencijos, devizai, taip pat pluoštelis teisinių dokumentų citatų. Visa tai yra tvarkingai sutelkta į kelis stambius skyrius, kurių dalis turi atskirus antraštinius lapus. Būtent šie pavadinimai padeda išskirti tekstų grupes, o kartais turi brangios informacijos apie tos dalies autorių.

Atskiro pavadinimo (jį atstoja bendra antraštė *THEATRVM S. CASIMIRI* [...]) neturi tik pirmoji didelė grupė tekstų, į kurią įeina LDK kanclerio Leono Sapiegos dedikacija ir herbinis eilėraštis karaliui Zigmantui III, emblema Šv. Kazimierui, dvi dalys G. Svencickio parašyto pasakojimo apie Šv. Kazimiero gyvenimą ir stebuklus bei šį pasakojimą pristatantis žodis skaitytojui („Author Lectori“), apaštalinė brevė apie šv. Kazimiero šventės paskelbimą, svarbiausi liturginiai skaitiniai ir maldos šio šventojo garbei, tarp kurių – keturi popiežiaus nuncijaus Zacharijo Ferrerio sapfiniai himnai ir pačiam karalaičiui Kazimierui priskiriama rimuota malda „Omni die dic Mariae / Mea laudes anima: / Eius festa eius gesta / Cole splendidissima [...]“, taip pat vienas kitas kitokiais metrais parašytas eilėraš-

tis („Epitaphium“, „ELOGIVM“, „Oratio Maronaea de S. Casimiro“ ir kt.).

Antra tekstų grupė turi savo antraštę: *POMPA CASIMIRIANA Siue DE LABARO D. Casmiri, Casimiri Regis Poloniae &c. F.[ilii] Jagellonis N.[epotis] M. D. Lith: Principis &c. A Leone X. Pontif: Max: in Diuos relati, ex vrbe transmissio, & Vilnam Lithuaniae Metropolim solenni pompa, ad 6. Idus Maij, Anno M. DC. IV illato. QVIRINI CNOGLERI AVSTRII Sermo Panegyricus*. Ši tekstų grupė tęsia ir užbaigia pirmosios grupės paginacijos seką (t. y. prasideda 39 puslapiu, baigiasi 127). Kaip matyti iš pavadinimo, tai yra „panegirinė kalba“, o faktiškai – gyvas, sykiu patetiškas Kazimiero vėliavos priėmimo Vilniuje iškilnių atpasakojimas-komentaras. Pasakotojo žodžiai išskirti kursyviniais šriftu, o jo išgirstos ar pamatytos kitų asmenų kalbos ir eilės – paprastomis, nepakreipto šrifto raidėmis. Trečiąją šio konvoliuto tekstų grupę sudaro įvairių autorių lotyniškos ir graikiškos eilės šv. Kazimiero garbei, turinčios atskirą antraštinį lapą (*THEATRIVM POETICVM Sanctissimo & Castissimo Poetae D. CASIMIRO. Academici Parthenij Vilnae monumentum immortale. PP.*) ir naują paginaciją, todėl tikėtina, kad tai buvo atskira knygelė. Paskutinę, ketvirtąją, konvoliuto tekstų grupę sudaro nepaginuota *GENEALOGIA S. CASIMIRI Collecta a R. D. Gregorio Swięcicio, Canonico Vilnensi*, sudėta iš įžangos, pačios genealogijos teksto ir poros panegirinių eilėraščių.

Taigi matome, kad *Odarionas* išspausdintas ne ten, kur pateiktas G. Svencickio vardas (*Kazimiero gyvenime* ir įžangoje *Author lectori, Genealogijoje*), bet toje dalyje, kurios autoriumi nurodytas austras Kvirinas Knogleris (*POMPA CASIMIRIANA*). Turint prieš akis šį faktą ir pridėjus tai, kad Vilniaus kanauninkas buvo aktyvus procesijos dalyvis, vėliavnešys, vienos iš iškilnių metu sakytų kalbų autorius, nelengva su-

tikti su nuomone ir išsakyti patikėti, kad Svencickis būtų tiek daug spėjęs: parašyti daugumą iškilmingos eisenos metu nuskambėjusių eilėraščių, tarp jų ir graikiškąjį *Odarioną* bei išsakyti savo išpūdžius kito žmogaus (Kvirino Knoglerio) lūpomis⁸.

Kita vertus, jau savaime kyla klausimas, kiek Kvirinas Knogleris, nominalus panegirinės kalbos, į kurią įsiterpęs *Odarionas* bei įvairios lotyniškų ir lenkiškų eilėraščių citatos, autorius, yra prisidėjęs prie šių visų per iškilmes skambėjusių kūrinių, ar jis gali būti jų autorius? Norint

⁸ Panašūs argumentai dėl *Odariono* autorystės jau buvo pateikti (Veteikis, 2004, *op. cit.*, 118–119). Šiek tiek anksčiau *Kazimiero eisenos* autorystės klausimą trumpai aptarė šv. Kazimiero gyvenimo ir kulto šaltinius publikavęs Mintautas Čiurinkas: „Dėl *Pompa Casimiriana* autorystės, nors aprašymo pavadinime ir nurodytas austras Kvirinas Knogleris, yra abejojama. Nesiimdami čia spręsti šios problemos tepasakysime, kad tai turbūt tikrai nėra pats G. Svencickis, kaip kartais manoma. Jo plunksnai tegalima priskirti tik kai kuriuos eisenos metu skambėjusius eiliuotus tekstus. Jis dalyvavo iškilmėse, buvo vienas iš pagrindinių asmenų jose, o eiseną aprašoma lyg žvelgiant iš šalies, pasakotojas net aprašo savo ginčą su eiseną šalia jo stebėjusiu kalvinistų „ministru“. Vargu ar tokios priemonės būtų imtasi autorystei nuslėpti, juo labiau kad kitur G. Svencickis linkęs pabrėžti savo nuopelnus [beje, ši samprotavimą galima pratęsti taip: *Pompa Casimiriana* autorius pabrėžia Svencickio nuopelnus, nors save, Kviriną Knoglerį, pristatinėja nušizėminusiai, todėl neįtikima, kad tas pats Svencickis būtų taip veidmainiavęs – T. V.]. G. Svencickiui gali būti priskiriami kai kurie eisenos metu sakyti poetiniai tekstai“ (Mintautas Čiurinkas, „Įvadas“, *Šv. Kazimiero gyvenimo ir kulto istorijos šaltiniai*, sudarė, vertė, įvadą ir paaiškinimus parašė Mintautas Čiurinkas (Fontes ecclesiastici historiae Lithuaniae 3), Vilnius: Aidai, 2003, 29). Paskutinis teiginys gali būti grindžiamas tuo, kad G. Svencickis (vėliavnešys) iš Romos su vėliava grįžo 1603 m., o iškilmingas vėliavos įnešimas į Vilniaus miestą dėl blogų orų ir siaučiančių ligų vėlavo. Taigi įmanoma teorinė prielaida, jog Svencickis turėjo laiko ir galėjo kurti lotyniškus bei graikiškus tekstus.

atsakyti, reikia iširti įvairias tiesiogines ir netiesiogines nuorodas, pasitaikančias ilgame *Kazimiero eisenos* tekste, taip pat pasiaiškinti, kas tas Kvirinas Knogleris, mažai žinomas asmuo, nutylimas reikšminguose biografiniuose sąvaduose⁹, koks jo vaidmuo Šv. Kazimiero kanonizacijos iškilmėse, koks jo santykis su graikiškąja ir lotyniškąja kūryba. Neradus nieko konkrečiau, dar būtina atsižvelgti į tų pačių metų literatūrinį kontekstą, palyginti panašius motyvus kitų autorių kūriniuose.

Argumentai už Kvirino Knoglerio autorystę

Yra viena kita akivaizdi nuoroda, kad Knogleris galėjo sukurti eiles, panašias į *Odarioną*. *Kazimiero eisenoje* Knogleris prisipažįsta esąs graikų kalbos mylėtojas, žavisi studentų atliekama graikiška giesme: „Truputėlį sustokime toje vietoje, kur prie mokslų choro prisijungia Mūzos. Pažvelk, kaip nebylė lyg kūdikis atrodo ketinanti pašlovinti šv. Kazimierą Filologija, kol prie jos neprisijungia Mūzos iš paties Helikono. Paklausyk, kaip gimtąja, tai yra graikų, kalba, už kurią jokia kita nėra žavingesnė nė kilnesnė, kaip iš-

⁹ Pavyzdžiui, jo nemini *Polski słownik biograficzny*, nors Lietuvoje ir Lenkijoje Knogleris ne tik lankėsi, bet ir publikavo ne vieną reikšmingą proginį ir poleminių tekstą (žr. toliau). Nedaug apie jį žinių pateikia ir modernūs prozopografiniai Renesanso asmenų tyrimai (plg. [Ingrid Matschinegg], *Osterreicher als Universitätsbesucher in Italien (1500–1630). Regionale und soziale Herkunft – Karrieren – Prosopographie*. Dissertation zur Erlangung des Doktorgrades an der Geisteswissenschaftlichen Fakultät der Karl-Franzens-Universität Graz, eingereicht von Mag. Ingrid Matschinegg, Graz, 1999, S. 255, n. 491). Vis dėlto verti dėmesio šioje disertacijoje pateikti faktai apie jo išsilavinimą – 1615–1621 m. vadinamas teologijos, medicinos ir filosofijos daktaru su Bolonijos ir Pizos universitetais susijusiuose dokumentuose, nors 1613 m. Paduvoje tebuvo laisvųjų menų magistras (ibid.).

kalbingai, tai yra labai maloniai ir mokslingai, jos gieda. Man, išties παιδόμεν φιλέλληνη ir ypač mėgstančiam graikų literatūrą, atrodė, kad šios mūzėlės taip vilioja ir Atikos Himete išsirinktais žodžiais, ir leoninų metru, ir gražiai tarp savęs derančiais balseliais, kad nežinau, ar kada nors yra rimavusios – Sapfo sumaniau, o Korina dermingiau. Išklauskite, kol, manau, pripažinsi tapat¹⁰“ (vertė Linas Plankis)¹⁰.

Knoglerio simpatijas graikų kalbai ir literatūrai rodo įvairūs *Kazimiero eisenoje* pasitaikantys graikiški posakiai, frazės ir sentencijos (tokie kaip *καρικὰ ἀλλήματα, αὐτὸς ἔφα, εὐσχημόνως καὶ εὐτάκτως, ἀπὸ μηχανῆς, κύων σπεύδουσα τυφλοὺς τίκτει* ir pan.), graikų mitologijos ir istorijos realijos. Jų esama ir kituose jo vardu parašytuose veikaluose, ypač panegiriniuose laiškuose, dedikacijose. Antai laiške Vilniaus pavyskupiui (sufraganui), būsimam (nuo 1610 m.) Žemaičių vyskupui Mikalojui Pacui (apie 1570–1624), kuriuo jam skyrė savo sudarytą liuteronų tikėjimo išpažinimo (*Symbolum Lutheranum*) kompiliaciją, vyskupą taip lygina su Homero epo herojumi, vienodai taikliai abiem rankomis svaidžiusiu ietis: „De Asteropaeo pater ille vatum dixit, περιδέξιον fuisse: quanto verius hoc de te possum ego: qui ita in vtraque Repub. sacra & ciuili versaris, vt in altera harum vnus esse videaris: ita Prudentiam cum Pietate copulas, vt ex dissitis duabus virtutibus, & abiunctis a sese vulgi iudicio, immo sapientum, effeceris vnam quae vel Prudens pietas, vel Pia prudentia audire mereat: & recte illud valere in te faciat – ὁ [sic = ὁ] φρονῶν πάντα συλλαβῶν ἔχει.“¹¹

¹⁰ Šv. *Kazimiero gyvenimo ir kulto istorijos šaltiniai*, sudarė, vertė, įvadą ir paaiškinimus parašė Mintautas Čiurinskas, Vilnius: Aidai, p. 273. Plg. *Pompa Casimiriiana* [...] [1604], p. 103–104.

¹¹ „Apie Asteropają anas poetų tėvas [= Homeras] pasakė, kad buvęs gabus abiem rankomis: kiek daug teisingiau šitai galiu ašai apie tave [pasakyti], kuris abiejose

Argumentai prieš Kvirino Knoglerio autorystę

*Kazimiero eisenoje*¹² pasakojama, kad iš Romos į Vilnių nešamos šv. Kazimiero vėliavos buvo laukiama iš anksto. „Viskas tiesiog virte virė. Vienas renka gėles ar pjauna žolynus, kuriais apibarstys kelią. [...] Nešikas neša lentas, kalvis kala arką, tapytojas ruošia teptuką, skulptorius – kalną, poetas apmąsto ritmus, oratorius renka si kalbos puošmenas ir spalvas, graikakalbis – iš Demostenio virtuvės, lotynas – iš Cicerono saldėsių. Kiekvienas atskirai ruošia tai, ką tarsi ženklą pridės prie rengiamų iškilmių“ (vertė Linas Plankis)¹³. Toks visuotinio ruošimosi paveiklas neleidžia išskirti kokio nors vieno graikiškų

Valstybėse, šventojoje ir pilietinėje, taip sukiesi (nusi-manai), kad kiekvienoje iš jų atrodai vienas besąs; Išmintį su Pamaldumu taip susieji, kad iš dviejų dorybių, minios ir netgi išminčių vertinimu, atitrauktų ir atsietų viena nuo kitos, padarei vieną, kuri arba Išmintingu Pamaldumu, arba Pamaldžia Išmintimi nusipelnytų vadintis (būti girdima – audiri), ir teisingai padarytų veiksmingu tavo atžvilgiu aną [posakį] – „mąstantysis viską turi suėmęs (sutelkęs, susiejęs).“ Tekstas cituojamas pagal: [Quirinus Cnoglerus] „AD PERILLVSTREM ET REVEREND[I]SS[IMV]M D. D. NICOLAVM PAC D. G. EP[iscopv]M METHON. [ENSEM] SVFFRAGAN.[EVM] ET OFFICIAL.[EM] VILNEN.[SEM] &c. &c. &c. DOMINVM SVVM CLEMENTEM“, in: SYMBOLVM LVTHERANVM, s. a., s. 1. [= Vilnae, 1604], fol. A2 verso. *Symbolum Lutheranum*, turintis atskirą antraštę ir atskirą paginaciją, yra sudedamoji dalis konvoliuto, kurio bendra antraštė tokia: Symbola tria. CATHOLICVM. CALVINIANVM. LVTHERANVM. Omnia. IPSIS EORVM AVCTORVM VERBIS EXPRESSA. *QVIRINVS CNOGLERVS AVSTRIVS recensuit, & notis illustravit*. VILNAE, Ex Officina Typographica Societ. IESV, ANNO, MeDIatorIs ChrIsti [=1604]. (VUB III 11495)

¹² *Pompa Casimiriiana* [...] [1604], p. 45.

¹³ Šv. *Kazimiero gyvenimo ir kulto istorijos šaltiniai* [...], p. 239.

ir lotyniškų tekstų kūrėjo, o vienaskaita (poetas, oratorius, graikakalbis) anaip tol nerodo, kad tebuvo po vieną įvairių sričių atstovą. Kita vertus, iš tiesų nėra tiksliai žinoma, kiek tuo metu buvo „graikakalbių“ Vilniaus akademijoje, tačiau vien jau *Poetinio teatriuko* rinkinyje aiškiai matyti du graikiškas eiles pajėgūs kurti studentai¹⁴.

Kitoje panegirinės kalbos vietoje¹⁵ Knogleris prisipažįsta, kad negalėjo pateikti visos vyskupo Benedikto Vainos kalbos, pasakytos Šv. Stepono bažnyčioje po to, kai LDK kanceleris Leonas Sapiega karaliaus vardu priėmė šv. Kazimiero vėliavą iš vėliavnešio Grigaliaus Svencickio, abu jie prieš tai pasakė kalbas: „Tad ne be skausmo praleidžiu šią kalbą, kadangi jos nebuvo galima gauti surašytos, nes neužsirašiau jos ten pat iš kalbančiojo lūpų. Pirmas dalykas nutiko dėl Vyskupo iškalbingumo, jo pasakyta kalba nebuvo susižymėta liniuote namie, o sakytą tiesiog vietoje su dangaus pagalba, antras dalykas nutiko dėl mano aplaidumo. Tad apgailėstauju dėl jo ir tęsiu“ (vertė Linas Plankis)¹⁶. Iš čia matyti, jog Knogleris savo panegirikoje stengėsi cituoti autentiškus dokumentus, vadinasi, galima tikėtis, kad ir jo pateikiama poezija (taigi ir *Odaron*) egzistavo rašytiniu pavidalu ir jam buvo duota po iškilmių. Nors, kita vertus, lieka galimybė, kad pats kai ką sukūrė ar bent jau turėjo ryšių su tų kūrinių autoriais.

Kazimiero eisenos p. 74–80¹⁷ pateikiamos lotyniškos eilės, kurias prie Rūdinkų vartų de-

¹⁴ Ioannes Kraykowski ir Ericus Axenbergius, pateikę po vieną graikišką epigramą, atitinkamai – *ΕΞΟΧΟΣ ΑΛΛΩΝ* (*Theatridium Poeticum* [...], p. 57; Czerniatowicz, 1991, p. 134; Veteikis, *op. cit.*, p. 247) ir *Ara VII. REI FIDEIQUE ROMANAE CONTRA SCHISMATA PROTECTORI* (*Theatridium Poeticum* [...], p. 65; Czerniatowicz, 1991, p. 29; Veteikis, *ibid.*).

¹⁵ *Pompa Casimiriana* [...] [1604], p. 71–72.

¹⁶ Šv. *Kazimiero gyvenimo ir kulto istorijos šaltiniai* [...], p. 252.

¹⁷ Čia ir toliau nurodomi lotyniškojo leidimo puslapiai.

klamavo alegorines figūras (Vilna, Angeli, Cives) imitavę studentai. Iš komentarų p. 73–82 matyti, kad Knogleris gerai susipažinęs su tekstų turiniu, tačiau tai galėjo būti ir po to, kai jis juos gavo šventei pasibaigus. Panašiai galima sakyti ir apie p. 90–99 pateikiamą lenkišką Dorybių ir Angelų dialogą, atliktą persirengusių studentų, ir apie p. 100–109 aprašomą teatralizuotą vaidinimą Akademijos kiemo teatre. Tekstus lotynų, graikų, hebrajų kalbomis atliko studentų choras bei alegorines figūras (Gandą, Akademią, Teologiją, Filosofiją, Filologiją (*Linguarum scientia*), Retoriką, Poetiką, Istoriją, Gramatiką, devynias Mūzas imituojantys studentai. Tikriausiai po šventės Knogleris dar turėjo progų pasižiūrėti į p. 111–121 aprašomą ketvirtąją arką, vedusią į Šv. Stanislovo katedrą (dab. Arkikatedra), ir susipažinti su tekstu prie šios arkos įvykusio teatralizuoto septynių angelų – septynių pagrindinių Vilniaus bažnyčių (Šv. Stanislovo, Švč. Trejybės, Šv. Dvasios, Šv. Kryžiaus, Švč. Mergelės, Šv. Jono, Šv. Pranciškaus) globėjų – dialogo, kurį atliko persirengę vaikinai.

Kazimiero eisenos 125 puslapyje, aprašydamas kertinio akmens dėjimą Kazimiero bažnyčios statybai, Knogleris pamini tokį faktą: „Akmuo buvo papuoštas vilniečių poetų akmens šventinimo proga parašytomis eulogijomis, kurių, beskubėdamas į tikslą, čia pridėti negaliu“ (vertė Linas Plankis)¹⁸. Nesunku suprasti, kad po ranka turėjo ir daugiau tekstų, ne viską siekė savo panegirikoje cituoti. Kadangi pabaigoje (*ibid.*) pasiūlo paskaityti savo paties ekspromtu sukurtą eilėraštį *Suklupimo akmuo* (*LAPIS OFFENSIONIS*) (tiesa, neaišku, ar taip pat buvusį ant to akmens uždėtą), galima numanyti, kad pirmiau *Kazimiero eisenoje* pateikti poezijos tekstai buvo ne jo sukurti.

¹⁸ Šv. *Kazimiero gyvenimo ir kulto istorijos šaltiniai* [...], p. 281.

Taigi visame *Kazimiero eisenos* tekste Kvirinas Knogleris tik vieną kartą aiškiai nurodo savo kūrinį. Galima sakyti, kad visi kiti tekstai buvo atlikti studentų, o jisai buvęs jų stebėtojas ir / arba klausytojas. Be to, sunku patikėti, kad būtų sugebėjęs visus kūrinius iš klausos užsirašyti: tai, kaip matėme, pats netiesiogiai paliudija, gailėdamasis, jog neužsirašė vyskupo kalbos ir negalėjo gauti jos rankraščio, nes buvo pasakyta ekspromtu. Labiausiai tikėtina, kad lotyniškų, graikiškų, hebrajiškų eilėraščių rankraščius buvo gavęs iš retorikos studentų arba dėstytojų. Kita vertus, neatmestina galimybė, kad dalį tekstų pats sukūrė, ypač jeigu tuo metu studijavo arba dėstė universitete. Čia prieiname paties Kvirino Knoglerio asmens tapatybės, keliančios taip pat nemažai abejonių, klausimą.

K. Knoglerio ryšiai su Vilniaus akademija ir šv. Kazimiero kanonizacija

Apie Kviriną Knoglerį, jo gyvenimą ir darbus turime ne per daugiausia žinių. Jėzuitų kataloguose šis asmuo nefigūruoja, nėra aišku, ar jis buvo Jėzaus draugijos narys. Nei F. Alegambe¹⁹, nei N. Sotvellus²⁰, nei S. Rostowski jo nemini

¹⁹ [Alegambe, Philippus] *Bibliotheca Scriptorum Societatis Iesu* [...] Nunc hoc nouo apparatus librorum ad annum [...] M. DC. XLII. editorum concinnata et illustrium virorum elogiis adornata A Philippo Alegambe Bruxellensi ex eadem Societate Iesu. [...] Antverpiae Apud Ioannem Meursium. Anno M. DC. XLIII. (VUB III 19056, III 15881).

²⁰ [Sotvellus, Nathanael] *Bibliotheca scriptorum Societatis Iesu*. Opus [...]. Recognitum, et productum ad annum Iubilaei M. DC. LXXV. A Nathanaele Sotvello Eiusdem Societatis Presbytero. [...] Romae, Ex Typographia Iacobi Antonii de Lazzaris Varesii. M. DC. LXXVI [1676]. (VUB III 16074).

tarp įžymių ordino rašytojų²¹. C. Sommervogelis jį pamini tik vienoje vietoje, bet įtariai klausdamas: „Ar jis buvo jėzuitas?“²²

Pompa Casimiriana yra išties reikšmingas epideiktinės retorikos pavyzdys, įamžinantis labai svarbų ne tik katalikybei, bet ir ją Lietuvoje platinusiam jėzuitų ordinui įvykį. Tokius veikalus rašę jėzuitai negalėjo būti nepagerbiami ir nepatekti į ordino istoriją. Kadangi *Pompa Casimiriana* išspausdinta konvoliute, kurio pirmoji antraštė (*Theatrum S. Casimiri* [...]) nurodo spausdinimo vieta buvus Vilniaus akademiją, aišku, kad tai buvo jėzuitų aplinkai naudingas leidinys. Tad kodėl Kvirinas Knogleris jėzuitų šaltiniuose vis dėlto nutylimas? Gal tikrai nebuvo jėzuitas?

Kai kam šis klausimas atrodo lengvai išsprendžiamas: Knogleris negalėjęs rašyti pagyrimų šv. Kazimierui, nes tuo metu buvęs liuteronas [!]²³; maža to, tvirtinama, kad Kvirino Knoglerio slapyvardžiu *Kazimiero eiseną* apra-

²¹ Tiesa, Rostowskis bene vienintelis pirmas aiškiai mini *Kazimiero eisenos* autorių Kviriną Knoglerį, giria šio autoriaus iškalbą, jo kūrinį, cituoja ir atpasakoja šv. Kazimiero iškilnių epizodus (vis paminėdamas „pergit idem Quirinus“, „deinde Quirinus nominat [...]“, „post alia idem Quirinus [...]“ ir kt.), bet jį buvus jėzuitą nenurodo. Plg. [Rostowski, Stanislaus] *Litvanicarum Societatis Jesu Historiarum Provincialium Pars prima auctore Stanislao Rostowski ex eadem Societate et Provincia sacerdote MDCCLXIX. Vilnae Typis S. R. M. & Reipublicae Academicis Societatis Jesu*, p. 466–467.

²² Sommervogel, Carlos (ed.), *Bibliothèque de la Compagnie de Jésus* [...] Nouvelle édition par Carlos Sommervogel, S. J. [...], Bibliographie, Tome VIII [...], Bruxelles: Oscar Schepens, Paris: Alphonse Picard, MDCCCXCVIII [1898], col. 793 (n. 42): „Est-il Jésuite? Je ne le pense pas.“

²³ Józef Andrzej Zahuski, *Conspectus novae collectionis legum ecclesiarum Poloniae*, Varsaviae, 1744, p. 63; cf. Estr., t. XIII, p. 237, t. XIV, p. 308.

šė švedų kilmės jėzuitas Laurencijus Bojeris (Laurentius Boierus, Lars Bojer²⁴, 1563–1619), maždaug tuo metu pradėjęs dėstyti retoriką Vilniaus akademijoje. Įdomu, kad bibliografai ir Laurencijaus Bojerio biografai iš tiesų jam priskiria *Kazimiero eiseną*, bet ne prozinį iškilnių aprašymą, o poemą, išleistą 1604 m. Braunsberge²⁵. Jeigu jie neklydo, tuomet buvo dvi *Kazimiero eisenos* versijos: eiliuota ir prozinė. Deja, šiuo metu eiliuotosios buvimo vieta nežinoma ir apskritai nėra aišku, ar išvis tokia egzistavo (nors N. Sotvelas ir juo sekę kiti bibliografai, pavyzdžiui, K. Estreicher, nurodo tikslus leidimo vietą ir formatą).

Kad Kvirinas Knogleris buvo evangelikas ir kurį laiką (atrodo, iki 1603 m.) dėstė evangelikų mokykloje, matyti iš kitų jo spausdintų kūrinių, kurių antraštėse nurodoma, jog jis „kitados“ (*olim*) buvo Vilniaus evangelikų mokyklos profesorius²⁶. Tai patvirtina ir Knoglerio kūrinių evangelikų leidiniuose. Šiuo atveju iškalbinga vieno proginio kūrinių, kurio autorius – Andrius Volanas, antraštė: „NVPTIAE RADIVILIAE, Hoc est Ad Illustriss[im]um Principem ac Dominu[m] D. GEORGIVM RADIVILVM CASTELLAN. TROCENSEM &c.

²⁴ Dar teigiama, kad Lenkijoje jis buvo žinomas kaip Wawrzyniec Nojer (Oskar Garstein, *Rome and the Counter-Reformation in Scandinavia. Jesuit Educational Strategy 1553–1622*, Leiden [et al.]: E. J. Brill, 1992, p. 230).

²⁵ Sotvellus, *op. cit.*, p. 539; Estr., t. XIII, p. 237; Sommervogel, *op. cit.*, t. I, p. 1606 sq.

²⁶ Daiva Narbutienė, Sigitas Narbutas (eds.), *op. cit.*, p. 128–129 (jr. 475, 481). Nelabai aiškus I. Lukšaitės teiginys, kad Knogleris evangelikų mokykloje mokytojavo 1600–1610 m. (Lukšaitė, Ingė, 1999: *Reformacija Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje ir Mažojoje Lietuvoje: XVI a. trečias dešimtmetis – XVII a. pirmas dešimtmetis*, Vilnius: Baltos lankos, p. 471). Gal vis dėlto turėtų būti 1600–1601 m.?

&c. &c. ET Illustrissima[m] Virginem Sophiam ILLVSTRIS DOMINI D. IOANNIS ZBOROVI CASTELLANI GNESNENSIS F[iliam] &c. &c. ANDREAE VOLANI EPIIΘAAA-MIOΣ Oratio. Cui accessit QVIRINI CNOGLERI Illustrissimi eiusdem Principis, Famuli & Vilmensis caetus Lectoris ΑΥΑΗΜΑ [sic! = ΑΥΑΗΜΑ] Eodem argumento. AD XVI. CALEND. OCTOBRIS (I) I) (I [= 1601] [Vilnae]²⁷ (MAB mf. 523). Čia matyti, kad Knogleris buvo Trakų pilininko Jurgio Radvilos klientas ir Vilniaus evangelikų bendruomenės narys, skaitovas, dėstytojas (*lector*). Jis taip pat parašė laidotuvių eilėraščių mirus žymiam kalvinistui, Smolensko vaivada Jonui Abramavičiui (?–1602)²⁸.

Jeigu Knogleris ir 1604-aisiais vis dar buvo evangelikas, tuomet aišku, kad šv. Kazimierą išaukštinaš ir negailintis pašaiapos evangelikams veikalas (*Pompa Casimiriana*) negalėjo būti jo parašytas. Tačiau vienas kitas faktas verčia pamąstyti apie kitokią situaciją.

Pirma, yra žinoma, kad Knogleris studijavo Vilniaus popiežiaus seminarijoje ir 1597 mokslo metų pradžioje Vilniaus akademijoje gynė filosofijos magistro tezes iš visos logikos, vadovaujant profesoriumi Jokūbui Ortizui²⁹. Jei būtų

²⁷ „Radvilų vestuvės, tai yra šviesiausiajam kunigaikščiui ir ponui p. Jurgiui Radvilai, Trakų pilininkui ir t. t., ir šviesiausiajai mergelei Sofijai, šviesiojo pono p. Jono Zborovijaus, Gniezno pilininko, dukteriai ir t. t., Andriaus Volano epitalaminė (vestuvinė) kalba, prie kurios prisilieja Kvirino Knoglerio, to paties šviesiausiojo kunigaikščio tarno ir Vilniaus [evangelikų] sambūrio skaitovo, tokio pat turinio aulema [poetinis kūrinys, atliekamas pritariant fleitai – T. V.], šešioliktąją dieną prieš spalio Kalendas [= rugsėjo 16], [1601 m. Vilniuje].“

²⁸ Lukšaitė, *op. cit.*, p. 471.

²⁹ Yra išlikęs spausdintas jo tezių lapas: ASSERTIONES EX VNIVERSA LOGICA IN ACADEMIA VILNENSI SOCIETATIS IESV AD DISPVTANDVM PROPOSITAE SVB INITIVM AVTVMNALIS

buvęs griežtas evangelikas, tikėtina, kad būtų rinkęsis studijas Karaliaučiuje ar kitame protestantiškame universitete; kita vertus, yra žinoma, kad evangelikai ir stačiatikiai siūsdavo savo vaikus į jėzuitų kolegijas dėl jų aukštesnio lygio. Tokios studijos, nuolat susijusios su religiniais dalykais (katekizmas, Biblijos skaitymai, ginčytinų klausimų svarstymai) kartais paskatindavo keisti ankstesnes pažiūras, pereiti į katalikybę, toliau imtis dvasininko darbo ar tęsti teologijos studijas. Nemažą impulsą atsivertimams duodavo pamaldžių kolegų, kurie burdavosi į sodalicijas, veikla ir kilmingųjų konvertitų rodomas pavyzdys³⁰. Tikėtina, kad tam tikri pokyčiai galėjo įvykti ir Knoglerio viduje, tačiau konkrečių pėdsakų apie jo dvasinę „evoliuciją“ ar aukčiausios pakopos studijas Vilniaus akademijoje nėra žinių³¹.

Antra, XVII a. pradžioje išleisti Knoglerio leidiniai teikia užuominų ne tik į tai, kuo šis autorius buvo anksčiau („olim“), bet ir kai ką pasako apie dabartinę (1603–1604 m.) situaciją. Knygelės, išverstos į lenkų kalbą Jono Eismon-

to, tuometinio Vilniaus akademijos studento, antraštėje pateikiama informacija, kad 1603 m. liepos 6 d. Vilniaus akademijoje Kvirinas Knogleris, „menų ir filosofijos magistras“ lotyniškai diskutavo apie evangelikų ministrų pašaukimą³². Iš čia matyti, kad Knogleris nebedirba evangelikų mokykloje ir jau nebeprklauso evangelikų bendruomenei; jis yra baigęs filosofiją Vilniaus akademijoje, gavęs laisvųjų menų ir filosofijos magistro laipsnį. Pagaliau matome, kad Knogleris dabar kaip katalikas viešai diskutuoja su evangelikais, kritikuoja vieną iš jų doktrinos punktų; jis netgi yra įgijęs pasitikėjimą tarp jėzuitų: jo leidinius leidžia akademijos spaustuvė, vienos jo knygelės antraštinio lapo viršuje išspausdintas Jėzaus draugijos herbas, būsimas (nuo 1604 m.)

³² SCZYRA EWANGELIA HERSZTOW ZBOROWYCH. Miasto Przedmowy na Disputacyą, o Wezwaniu albo posłaniu Ministrow Ewanielickich, Ktorą miał w Akademiey Wileńskiey S. I. Quirinus Cnoglerus, Artii & Philosophiae Magister, w ichże zborze niegdy Logiki y Rhetoryki Professor, dnia 6. Lipca. Roku 1603. Od niego samego po Lacinie miana y wydana. A przez IANA EISIMONTA na Polskie przeczyniona. W Wilnie Roku Pańskiego, 1603. (VUB III 10764). [Paryškinta straipsnio autoriaus.] Tais pat metais išleista ir lotyniška versija (Daiva Narbutienė, Sigitas Narbutas (eds.), *XVII a. Lietuvos lotyniškų knygų sąrašas* [...], p. 128, nr. 475), jos antraštėje Knogleris tiesiog apibūdinamas santrumpa m. = magister. Taip pat yra tų pačių metų leidinyje THESES CATHOLICAE de vocatione ministrorum Evangelicorum, ministris in M. D. Lithuaniae Calvinianis, Vilnam Ducatus eiusdem metropolim ad 6. Idus Iunii congregatis, propositae, a m. Quirino Cnoglero logices olim et eloquentiae in eorum caetu professore ordinario. Vilnae: Typis Acad. Societ. Iesu, 1603. (D. Narbutienė, S. Narbutas, (eds.), *op. cit.*, p. 129, nr. 481). Pastarojo leidinio antraštė rodo, kad Knogleris pateikia katalikiškas tezes evangelikų sueigoje birželio 8 d., o prieš tai minėti leidiniai parodo, kad beveik po mėnesio, liepos 6 d., Knogleris viešai tuo pačiu klausimu diskutuoja su evangelikų atstovais Vilniaus akademijoje.

STVDIORVM RENOVATIONIS ANNI 1597. Defendet QVIRINVS CNOGLERVS Austrius Philosophiae studiosus, Alumnus summi Pontificis, Praeside R. P. IACOBO ORTIZIO è Societate IESV Artium liberalium & Philosophiae Magistro, & in eadem Academia Philosophiae professore ordinario. Mense Octobri die [...] hora. [...] [Vilnae: Typis Academicis S. I., 1597]. (Plg. Daiva Narbutienė, Sigitas Narbutas (eds.), *XV–XVI a. Lietuvos lotyniškų knygų sąrašas*. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2002, p. 121, įr. 142).

³⁰ Bronisław Natoński SJ, „Szkolnictwo Jezuitów w Polsce w dobie Kontrreformacji“, *Z dziejów szkolnictwa jezuitów w Polsce*. Wybór artykułów, Kraków: Wydawnictwo WAM, Księża Jezuitów, 1994, s. 53–54.

³¹ Tik maždaug po dešimties metų pirmą kartą Kvirinas Knogleris vadinamas trijų aukščiausių pakopų daktaru Italijos universitetuose (Ingrid Matschinegg, *op. cit.*, p. 255, n. 491).

uolus jėzuitas Jonas Eismontas išvertė jo kalbą į lenkų kalbą, Knogleris vadina jį savo draugu. Deja, nėra nuorodų, kad pats būtų įstojęs į ordiną: priklausymas ordinui būtų pažymėtas, o jei nėra pažymėtas, vadinasi, tikėtina, jog buvo paprastas katalikas pasaulietis (nemažai pasauliečių mokėsi popiežiaus seminarijoje).

Tam tikrų minčių apie Knoglerio tapatybę gali sukelti kai kuriose dedikacijose prie jo vardo pridėta raidė „F“. Ji gali reikšti „Filius“ (sūnus)³³, „Frater“ (brolis)³⁴, „Famulus“ („tarnas, klientas“)³⁵. Kadangi Knogleris yra gerai susipažinęs su antikine literatūra, tai tikėtina, kad ir šią santrumpą vartoja imituodamas senovės autorius. Romėnai dažniausiai šiuo ženklu trumpino žodžius „filius“ (sūnus), „fecit“ (padarė), „fidelis“ (ištikimas), „felix“ (laimingas)³⁶. Iš pastarųjų žodžių nagrinėjamame kontekste labiausiai tinka antrasis ir trečiasis; deja, jie nepateikia duomenų apie Knoglerio statusą. Formaliai išlieka galimybė, kad jisai buvo „frater“ (brolis) konfesine prasme, tačiau ar jėzuitas, – neaišku.

Po metų, 1604-aisiais, pasirodė bene reikšmingiausias Knoglerio veikalas – trijų krikščioniškosios tikybos išpažinimų – katalikiškojo,

kalvinistiškojo ir liuteroniškojo – rinkinys su išsamiais paaiškinimais, nuorodomis į jų šaltinius: *Symbola tria. Catholicum. Calvinianum. Lutheranum* [...] Vilnae, 1604. Tai buvo bandymas padaryti savitą universalų krikščioniškų konfesijų tikėjimo pagrindų sąvadą, išryškinant esminius kalvinistų ir liuteronų doktrinų skirtumus nuo katalikų doktrinos, pristatant juos kiekvienos iš tų konfesijų atstovų žodžiais. Veikalas sulaukė net trijų pakartotinių leidimų (1606 m. Kelne, 1606 m. Maince (Moguntiae) ir 1622 m. Vilniuje)³⁷. Jėzuitų aplinkoje veikalas turėjo būti paklausus, nes išspausdintas jį spaustuviėje („Ex Officina Typographica Societ. IESV“).

Knogleris čia pamėgino katalikų kunigų ir pasauliečių auditorijai³⁸ pateikti kalvinistų ir liuteronų tikybos ištakas, įrodyti jų nukrypimus nuo apaštalinės tradicijos. Kalvinistišką tikėjimo išpažinimą jisai dedikavo Vilmniaus vyskupui Benediktui Vainai (tam pačiam, kurio iškalbą gyrė *Kazimiero eisenoje*), o liuteroniškąjį – šio pagalbininkui sufraganui Mikalojui Pacui.

Dedikacijų stilius labai panašus į *Kazimiero eisenos* dėstymo stilių, kupinas emociingumo, šmaikštumo, barokiško įmanrumo, pakylėtumo, vaizdingų palyginimų, aliuzijų į antikinius ir krikščioniškus veikalus, mėgavimosi retomis realijomis, hiperboliškų pagyrimų katalikų vyskupams, kandžios kritikos evangelikų ministrams. Labai tikėtina, kad tai vieno autoriaus kūriniai. Neturėdami daugiau biografinių duomenų apie Kviriną Knoglerį, galime tik spėlioti, ar tai tikras rašytojo vardas, ar slapyvardis. Vis dėlto šiuo vardu pasirašyti kūriniai – vieno asmens.

³³ Taip Lino Plankio išversta santrumpa *Kazimiero eisenos* antraštiniame puslapyje, aiškiai nurodanti šv. Kazimiero giminystės ryšį su Lenkijos karaliumi ir LDK didžiuoju kunigaikščiu Kazimieru (*Šv. Kazimiero gyvenimo ir kulto istorijos šaltiniai* [...], p. 231).

³⁴ Taip Linas Plankis išvertė santrumpą *Kazimiero eisenoje* prie Kvirino Knoglerio vardo (*Šv. Kazimiero gyvenimo ir kulto istorijos šaltiniai* [...], p. 233).

³⁵ Taip Knogleris yra pavadintas pirmiau minėtoje vestuvinėje panegirikoje Jurgiui Radvilai.

³⁶ Plg. Дворецкий, Иосиф Хананович, 1996: *Латинско-русский словарь*, Москва: Русский язык, 313 (s. v.). *Thesaurus Linguae Latinae* (TLL), Lipsiae: In aedibus B. G. Teubneri, 1812–1926, t. VI, Pars 1, p. 1, col. 2 (s. v.) (pateikia dar daugiau šios santrumpos prasmės variantų).

³⁷ Estr., t. XIV, p. 308; D. Narbutienė, S. Narbutas, *op. cit.*, p. 128–129, jr. 478–480.

³⁸ Taip galima apytikriai teigti, atsižvelgiant į tris dedikacijas, iš kurių dvi – katalikų vyskupams, viena – tiesiog *Lectori*.

Tebėra teorinė galimybė, kad Knoglerio, neseniai baigusio retorikos ir filosofijos studijas, atsivertusio į katalikybę ir įsitraukusio į diskusiją su protestantais, vardą kaip pseudonimą naudojo koks nors jėzuitų profesorius, pavyzdžiui, švedas Laurencijus Bojeris. Tokia prielaida įmanoma bent dėl dviejų priežasčių. Pirma, vykstant jėzuitų polemikai su protestantais, neretai būdavo gana aštriai ir užgausiai pasisakoma prieš konkrečius asmenis³⁹; tokiu atveju parankiausia nenurodyti savo vardo, išleisti knygelę anonimiškai arba nurodyti fiktyvų vardą. Antra, žinome, kad poemą *Carolomachia* (*Karolių mūšis*) L. Bojeris publikavo ne savo, o savo mokinio Kristupo Zavišos slapyvardžiu⁴⁰, be to, minimi kiti šio jėzuito kūriniai, pasirašyti slapyvardžiais, tokiais kaip *Aemilianus Ensgerus*,

³⁹ Minėtinas būtent L. Bojerio eileraštis, kandžiai interpretuojantis Andriaus Volano pavardę (*Dainos pasauiui, saulei ir sau. Lietuvos XVI–XVII amžiaus poezijos antologija*, sudarė Eugenija Ulčinaitė, iš lotynų k. vertė A. Bendoriūtė [ir kiti], Vilnius, 1993, p. 280–281; Eglė Patiejūnienė, *Brevitas ornata. Mažosios literatūros formos XVI–XVII amžiaus Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės spaudiniuose*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 1998, p. 314–315).

⁴⁰ L. Bojerio autorystė liudijama įvairiuose jėzuitų autorių bibliografiniuose šaltiniuose (N. Sotvellus, A. Vijūkas-Kojalavičius, S. Rostowski, C. Sommervogel ir kt.), o Kristupo Zavišos – tik šio brolio, Jurgio Zavišos, epigrame Jeronimui Chodkevičiui. Pasirėmus keiliais faktais, liudijančiais apie panašią Lietuvos jėzuitų kolegijose vykusią profesorių literatūrinės veiklos praktiką (M. K. Sarbievijaus eilės, publikuotos studentų vardais) bei palyginus kitų K. Zavišos ir L. Bojerio kūrinių stilių ir kalbą, šiuo metu linkstama pripažinti L. Bojerio autorystę (Sigitas Narbutas, „Karolomachijos’ akiračiai“, Laurencijus Bojeris, *Karolomachija*, iš lotynų kalbos vertė Benediktas Kazlauskas, Vilnius: Vaga, 1992, p. 164–168; Eugenija Ulčinaitė, Albinas Jovaišas, *Lietuvių literatūros istorija, XIII–XVIII amžius*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2003, *passim*).

Emilian Ensler arba netgi tas pats *Quirinus Cnogler*⁴¹. Jei *Kazimiero eisenos* autoriaus pažymėtas „filheleniškumas“ būtų koku nors būdu išvelgintas ir Bojerio tekstuose, gerokai padidėtų pastarojo asmens autorystės tikimybė.

Atsižvelgiant į Knoglerio vardo autentiškumą ir *Kazimiero eisenos* autorystės problemą, dar sunkiau vertinti *Odariono* autorystę. Jei paaiškėtų, kad Knoglerio slapyvardžiu dangstėsi Bojeris, tuomet atsirastų tikimybė, kad jis sukūrė ir *Odarioną*, nes panašiu metu dėstė retoriką Vilniaus kolegijoje (nuo 1604 m. iki 1609 m.)⁴², o būtent retorikos profesorius su savo studentais daugiausia užsiimdavo graikiškos poezijos studijomis ir eiliavimu (šios srities igūdžiai dar lavinami atitinkamuose būreliuose – poetikos ir retorikos akademijose)⁴³.

Odarionas šalia kitų tekstų šv. Kazimiero garbei

Šis eileraštis pateiktas kaip renginio metu kelių studentų padeklamuoto ar padainuoto (kiekviena strofa turi savo alegorinį atlikėją⁴⁴ – kurią nors mūžą arba personifikuotą *Kalbų mokėjamą – Linguarum scientiam*) teksto citata. Taigi galima spėti, jog autorius galėjo būti vienas iš studentų, gerai pramokusių graikų kalbos prozodijos ir eiliavimo principus, galbūt netgi vienas iš tų, kurių graikiškų eileraščių randame mi-

⁴¹ Garstein, *op. cit.*, p. 230.

⁴² Plg. *Encyklopedia wiedzy o jezuitach na ziemiach Polski i Litwy 1564–1995*. Opracował Ludwik Grzebień SJ przy współpracy zespołu jezuitów, Kraków: Wydawnictwo WAM, 1996, s. v. *Bojer*.

⁴³ Veteikis, 2004, *op. cit.*, p. 55.

⁴⁴ Alegorinės mūžų figūros gana populiarios jėzuitų studentų teatro vaidinimuose ir deklamacijose. Kaip mokslų, menų ir viso universiteto globėjos Vilniaus akademijos studentų sveikinimų rinkiniuose pasirodo ne kartą.

nėto Šv. Kazimiero teatro konvoliuto dalyje *Poetinis teatriukas* – Jonas Krajkovskis (ΕΞΟΧΟΣ ΑΛΛΩΝ – *Pranokstąs kitus*) arba švedas Erikas Aksenbergijus (*Ara VII. Rei Fideique Romanae contra schismata Protectori – VII aukuras. Romos valstybiškumo ir tikėjimo nuo schizmų gynėjui*, septintasis ciklo *Arae Casimirianae* eilėraštis). Viename savo straipsnyje M. Strockis pateikia įdomų pastebėjimą, kad *Odarione* pasirinkta ne atsitiktinė helenizuota Kazimiero vardo forma, o savaip etimologiškai įprasmintą⁴⁵. Ši etimologija aiškiai nusakyta Jono Krajkovskio eilėraščio ΕΞΟΧΟΣ ΑΛΛΩΝ pirmojoje eilutėje („Παντοίας ἀρεταῖς Κασίμειρε κεκασμένε μεῖραξ“ – „O, visokiomis dorybėmis išpuoštasai jaunikaite Kazimierai“, ta pati vardo forma yra ir *Odarione*, nors kitaip kirčiuota (*Odarion*, v. 1: Κασίμειρον); verta pažymėti, jog *Odariono* pirmoje eilutėje pavartotas retas žodis Κάζετ[ε] taip pat sudaro fonetinį Kazimiero vardo atgarsį ir savo šaknimi giminiškas Krajkovskio eilėraštyje pavartotam homeriniam dalyviui κεκασμένε⁴⁶. Prie viso to pridėjus faktą, kad Krajkovskis viename iš vėlesnių savo eilėraščių, jau nesusijusių su šv. Kazimieru, pavartoja formą κάζετ[α] (*ΑΧΕΟΣ ΑΚΟΣ*, v. 4)⁴⁷,

⁴⁵ Strockis, 2002, *op. cit.*, 87, n. 1.

⁴⁶ J. Krajkovskis čia pavartoja homerinę frazę, sudėtinį epiteta, kuriuo Penelopė, guosdamasi tarnaitėms, apibūdina savo vyrą: „παντοίησ' ἀρετῆσι κεκασμένον ἐν Δαναοῖσιν“ („išsiskiriantį tarp danajų visokiomis dorybėmis“).

⁴⁷ Eilėraštis išspausdintas to paties autoriaus poezijos rinkinyje: ACHODIA IN OBITVM MAGNIFICI ET GENER: DOMINI D. ACHATII PLEMIECKI CAPITANEI KOWALEWIEN: &C. &C. MAGNIFICO DOMINO D. FABIANO PLEMIECKI, FRATERNA IVSTA PERSOLVENTI, DOMINO AC MECOENATI. [sic!] A IOANNE KRAYKOWSKI S. PH. *Debitae obseruantiae ergo DD. ANNO D. 1606. Excudit Th: Leuicki Superioru[m] Permissu.*

galima kelti hipotezę, kad tas pats Krajkovskis ir parašė *Odarioną* arba bent buvo pažįstamas su tuo kūriniumi ar jo autoriumi.

Pažymėtina, jog pats principas, toji retų žodžių paieška, paskatinta idėjos įprasminti tikrinius vardus, susieti savo laiko šlovinamuosius asmenis su garbingais protėviais ar antikinio pasaulio žmonėmis, buvo jau seniai viso pasaulio humanistų praktikuojama įvairiose epigrame, trumpuose, šmaikštaus turinio kūrinuose, ši tradicija nenustojo savo reikšmės ir mūsų laikais. Poetiniams eksperimentams gabūs ne tik ilga poetinę patirtį turintys ir gausų leksikos lobyną atmintyje sukaupę profesoriai, bet ir jauni, gerus mokytojus turintys ir darbo su žodynu principus įvaldę, rungtyniauti su kolegomis ar net Antikos poetais nusiteikę studentai. Kelis graikiškus eilėraščius įvairiuose poezijos rinkiniuose publikavęs Krajkovskis neabejotinai turėjo žinių ir gabumų, kad sukurtų (vienas ar konsultuodamasis) kūrinį, panašų į *Odarioną*.

Odariono autorystę sieti su Krajkovskiu leidžia ir dar vienas faktas: Krajkovskio lotyniškos poemos apie šv. Kazimierą leidinio (EPOS DE S. CASIMIRO IAGELLONIDE POLONIAE AC LITVANIAE PRINCIPE & PATRONE: QVO TEMPORE SACRVM EIVS LABARVM A CLEMEN. OCT. PONT. MAX. ALLATVM Vilna triumphali pompa excepit; scriptum Per IOANNEM KRAYKOWSKI Eloquen. in Academia Vilnen. S. I. Studiosum Parthenicum. ANNO MeDIatorIs ChrIstI. [1604]) pabaigoje pridėtas graikiškas eilėraštis Ω[Ι]ΔΑΡΙΟΝ ΕΙΣ ΤΟΝ Δ. [ΙΟΝ] ΚΑΣΙΜΕΙΡΟΝ, parašytas gana reta eilėdara (daktiliniu tetrametru), rodo autoriaus polinkį eksperimentuoti (plg. dvigubą anonimino *Odariono* eilėdarą). Iš „Iliados“ I giesmės pirmųjų eilučių graikiškų formuliu sudaromas trumpas pašlovinimas, trumpa giesmelė apie šv. Kazimierą, kuria kreipiamasi į jo sielą, didingesnę už Achilo:

Ἰφθιμε ψυχῇ Κασιμίρου,
 Πλέον Πηληιάδεω Ἀχιλῆος,
 Ὑψος ἀναξ ἀνδρῶν τε θεῶν τε
 Σὲ Κύπριδι ξυνέηκε μάχεσθαι
 Οὐλομένην, Ἄϊδι προΐάψειν
 Βουλομένην, δ' ἔτελείετο βουλή
 Δωσομένου σοι στέμμα Θεοῖο.
 Νῦν σὲ Ὀλύμπια δώματ' ἔχουσιν
 Λισσόμεθ' ἀγλαὰ δῶρα φέρουσιν
 Ἀζόμενοι, κοσμήτορα λαῶν
 Σαυροματῶν τε Γόθων τε σύναιμον
 Παῖδα φίλον τ' ἐπάρηγε λιτῆσιν,
 Ἐκπέρσαι δὸς ἀπειθέας ἐχθρούς,
 Ἀρχομένους σὺν Ὀλυμπον ἰκέσθαι.⁴⁸

Homeriniai žodžiai, epitetai dažni ir aptariamame anoniminiame *Odarione*, vadinasi, galima numanyti, kad abu autoriai, kurdami savo tekstus, nuolat vartė arba turėjo mintyse „Iliadą“ ir / arba „Odiseją“. Kadangi pagal jėzuitų studijų nuostatus šie tekstai būdavo skaitomi retorikos studijų pakopoje⁴⁹, minėtą graikišką eilėrašį ir *Odarioną*, be abejo, kūrė arba tos pakopos studentai, arba dėstytojai. Krajkovskis tuo metu kaip tik buvo retorikos studentas ir Šv. Mergelės sodalicijos narys, vadinasi, ir uolus „užklasinių“ poetikos ir retorikos užsiėmimų lankytojas⁵⁰, o dėstytojas *galé-*

⁴⁸ „Stipri Kazimiero siela, / Labiau nei Pelėjido Achilo, / Išdidumas, valdovas žmonių ir dievų, / Pasiuntė (suvėdė) tave kovoti su Kipride / Pražūtingąja, Hadan nublokšti / Norinčiąja, bet išsipildė valia / Tau vainiką duosiančio Dievo. / Nūn tave, [Kazimiero siela,] pasiekusią Olimpo rūmus, / Meldžiame, spindinčias dovanas teikiančią / Pagerbdami: valdovui tautų / Sarmatų ir gotų, ir to paties kraujo / Mylimam vaikui maldomis pagelbėk, / Duoki sumušt neklusnius priešus, / Pradedantiems į Olimpą telktis“ (pažodinis vertimas – straipsnio autoriaus). Graikiškas tekstas cituojamas remiantis T. Veteikio disertacijos priedu (Veteikis, *op. cit.*, p. 248).

⁴⁹ Veteikis, 2004, *op. cit.*, p. 54–55.

⁵⁰ Tai aiškiai nurodyta leidinio *Epos de S. Casimiro* [...] antraštėje: „Per IOANNEM KRAYKOWSKI Elo-

*jo būti*⁵¹ Laurencijus Bojeris ar koks kitas asmuo, susijęs su tuo metu Vilniaus akademijos aplinkoje besisukinėjusiu šv. Kazimiero kano-nizacijos iškilmes vaizdingai aprašiusiu „filhelenu“ Kvirinu Knogleriu.

Išvados

Graikiškasis *Odarionas*, išspausdintas konvoliute *Theatrum S. Casimiri*, neturėtų būti priskiriamas Grigaliui Svencickiui, nes tam prieštarauja ir istoriniai faktai (Svencickis buvo iškilmių dalyvis, bet ne jų literatūrinės dalies organizatorius arba bent jau tik vienas iš jų), ir pati šio leidinio sandara: eilėraštis išspausdintas kaip citata atskirą antraštę turinčioje panegirinėje kalboje *Kazimiero eisena*, turinčioje savo autorių – austrą Kviriną Knoglerį.

Odariono autorystės problema išlieka neišspręsta, diskutuotina, nes ši kūrinį citavęs as-

quen. in Academia Vilnen. S. I. Studiosum Parthenicum“. Beje, savo veiklą po pamokų, susijusią būtent su Homero kūrinų skaitymu, liudija pirmosiose savo lotyniškos poemos eilutėse: „[...] i arimus, i plačiuosius laukus nuėjau su keliais palydovais, su kuriais buvo susirungta kilniosios palestros [= retorikos] menu. Šiek tiek pavargęs nuo jos, galiausiai išsitiesiau poilsio po žalia lapija, vartydamas Homerą, kurį kaip tik mūsų pratybos naudoja [= kurį naudojame savo pratybose]“ („[...] in arua, / In patulos campos paucis comitantibus iui, / Cum quibus ingenuae certatum est arte palaestrae. / Lassulus hac tandem viridi sub fronde quicui / Peruoluens, que[m] nostra terit modę, gymnas, Homeru[m]“; *Epos de S. Casimiro*, v. 7–9).

⁵¹ Kol kas neturime žinių, nuo kada tiksliai L. Bojeris dėstė retoriką Vilniaus akademijoje – ar nuo 1604 m. rudens, ar anksčiau, ir kada atvyko į Vilnių. Aišku, kad *galėjo* ruošti studentus iškilmėms, bet nėra tikra, ar tai iš tiesų darė jis ir ar tai darė Vilniuje. Kol kas lieka lygiavertė galimybė, jog vilniečius studentus iškilmėms ruošė kažkoks Bojerio pirmtakas, kuris, deja, atsižvelgiant į turimus dokumentus, mums nėra žinomas.

muo – Kvirinas Knogleris – ne tik nenurodė jo autoriaus, bet ir paliko keletą dvejonę kurstančių užuominų. Viena vertus, sakosi iš vaikystės mylįs graikų kalbą (vadinasi, yra galimybė, kad prisidėjo prie *Odariono* kūrimo), kita vertus, savo autorystės taip pat nėra linkęs nuslėpti (pamini savo lotynišką elogiją).

Abejones dėl Kvirino Knoglerio, vieno iš potencialių *Odariono* autorių, asmens autentiškumo išsklaido kiti jo veikalai, kuriuose nurodomas jo ankstesnis ir / arba „dabartinis“ (t. y. 1603–1604 m.) akademinis statusas. Be to, panašus jo panegirinių, dedikacinių tekstų stilius. Vis dėlto neaiškus lieka Kvirino Knoglerio santykis su jėzuitų ordinu – ar buvo jo narys. Taip pat kol kas neišsprendžiamas Laurencijaus Bo-

jerio (graikiško eilėraščio kito potencialaus kūrėjo) santykis su Knogleriu: ar jisai galėjo jo vardą publikuoti savo kūriniais.

Realus pretendentas į *Odariono* autorius galėtų būti Vilniaus universiteto retorikos ar poetikos profesorius ir / arba graikų kalbos pramokęs retorikos ar poetikos klasės studentas (arba studentų grupė), nors, kita vertus, plačiaja prasme – tai visa Vilniaus akademija. Kai kurie leksikos panašumai leidžia gretinti *Odariono* autorių su Jonu Krajkovskiu, tuometiniu retorikos kurso klausytoju, Fabiano Plemieckio klientu, tačiau Knoglerio „filheleniškumas“ ir švedo Bojerio polinkis maskuotis tebėra reikšmingi rodikliai, leidžiantys ir juodu skirti prie galimų šio teksto kūrėjų.

THE PROBLEM OF THE AUTHORSHIP OF THE GREEK *ODARION* TO SAINT CASIMIRUS (1604)

Tomas Veteikis

Summary

The present article focuses on the question of the authorship of the Greek *Odarion* to St. Casimir, one of the most outstanding pieces of Greek poetry in Early Modern Lithuania, recently famed for its dual versification. This amusing piece of work, located in the collection of the panegyric texts to the same saint, carrying the title *THEATRVM S. CASIMIRI, IN QVO IPSIVS PROSAPIA, VITA, MIRACVLA, & illustris pompa in solemnibus eiusdem apotheoseos instauratione, Vilnae Lithuaniae Metropoli V. Id. Maij, Anno D[omi]ni M. DC. IV. instituta graphice proponuntur. [...] Editum ibidem [sc. Vilnae], eodem anno [sc. 1604], operis Typographicis Academiae SOCIETATIS IESV*, was performed orally during the solemnities that took place 10–12 May in 1604 in Vilnius due to the recent canonization of this saint. The true author of this collection is actually unknown and the same is applicable to the *Odarion*. Gregorius Świącicki, the member of Vilnius chapter, whose name appears in several parts of the convolute (especially, under the short introductory letter *Author Lectori*), is generally being taken as an author's name for the whole printed collection (including *Odarion*). This position was

recently questioned due to the detection of one more important part of the convolute, the so-called *Pompa Casimiriana* written by certain Quirinus Cnoglerus Austrianus. The main idea of this article is to reveal the complicated cultural, educational and confessional surroundings of such a literary composition as *Odarion* and give several suggestions concerning the personalities who might be called its authors. First of them is Austrian “philhellenic” humanist and probably convertite Quirinus Cnogler, the author of the panegyric oration (*sermo panegyricus Pompa Casimiriana* (s. l., s. a. [=Vilnae 1604?])) and a number of occasional, publicistic, polemical writings of different scope. Another “candidate” is Swedish poet Laurentius Boierus (1561–1619), the author of *Carolomachia* (Vilnae, 1606) and meanwhile unknown, not-extant poem *Pompa Casimiriana* (Brunsborgae, 1604), mentioned by various Jesuit bibliographies. Finally, the third of the „candidates“ is Ioannes Kraykowski of Polish/Lithuanian origin, the student of rhetoric at Vilnius Jesuit college, the author of various occasional Latin and Greek verses and one larger poem, *Epos de S. Casimiro* (Vilnae, 1604), composed for the mentioned solemnities of

S. Casimirus and dedicated to his patron Fabian Plemięcki. The article doesn't solve the problem of the authorship of *Odarion* completely and leaves the question open. Nevertheless, a certain strand of tentative conclusions is to be drawn. First of all, the authorship of Gregorius Swięcicki is to be reduced, reserving him only the name of the organizer or co-author of the whole collection (*Theatrum S. Casimiri*). The role of all the professors and students (especially the members of pious congregations and rhetorical/poetical 'academies') of Vilnius Jesuit aca-

demy is to be stated more firmly, too. Certain lexical and methodological affinities between *Odarion* and a couple of Greek compositions of Ioannes Kraykowski (including his Greek *Odarion*, written in dactylic tetrameters) enable us to state the hypothesis that he was its actual author. Nevertheless, the outstanding "philhellenism" of Quirinus Cnoglerus and the intricate manner of the self-camouflage (writing *suppresso nomine*) of Laurentius Boierus still remain as a serious claim for the name of the author of *Odarion*.

Gauta 2006-09-18

Priimta publikuoti 2006-10-20

Autoriaus adresas:

Klasikinės filologijos katedra

Vilniaus universitetas

Universiteto g. 5

LT-01513

El. paštas: tveteikis@gmail.com